

V

IMPACTUL DISCURSULUI IDEOLOGIC
ASUPRA PATRIMONIULUI CULTURAL

UNIVERSITATEA - LOCAȘ DE EDUCAȚIE ȘI CERCETARE

Valeria COZMA,
Doctor în istorie, conferențiar universitar
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Summary

In the ascension of contemporary civilization a special role is given to universities. The mission of these institutions is formation through training, culture and research. The classical university was conceived as an institution that gathers people conducting scientific research and at the same time as an institution that form and educates specialists in various divisions of the economy and culture. Unlike the medieval universities, where persists the professional character of higher education, the modern university, inspired by the ideals of Enlightenment, becomes a research institution, alongside the academies, assuming both education and research..

This article aims to elucidate and argue the main stages in the evolution of the institutionalization of scientific research in universal university activity. Concerning the context of scientific research in the universities of the Republic of Moldova, the main restructurings in the 1990s of the 20th century, the state policy in the sphere of research and development in the years 2001-2017, the period when the coordination of the scientific research came back Academy of Sciences. The reasons for the academic scholars' disagreement over the unsatisfactory situation of university research and the merger of the Academy of Sciences with the Ministry of Education are also explained, phenomena that marked the beginning of a new period in the development of university science.

Key words: *University, Academy of Sciences, didactic activity, scientific research, university models.*

În ascensiunea civilizației contemporane un rol deosebit le revine universităților. Anume în aceste instituții se formează un potențial imens de intelectuali capabili să țină piept numeroaselor provocări sociale și naturale.

Misiunea universităților constă în formarea profesională prin instruire, cultură și cercetare. Anume instituțiilor de învățământ superior le revine rolul primordial în producerea și transmiterea culturii.

O problemă foarte importantă care persistă până azi în mediul universitar, și nu numai, este necesitatea inseparabilității între didactică și cercetare. Acest deziderat a fost demonstrat elocvent de istoria seculară a sistemului universitar universal.

În universitățile medievale, cum ar fi cele mai vechi, din Bologna, Paris, Oxford etc., persista caracterul profesional al învățământului superior. Marea majoritate a profesorilor și studenților de la cele patru facultăți tradiționale: „arte liberale”, teologie, medicină și drept se limitau la reproducerea în limba latină a unei științe, fără să caute să o reînnoiască¹. Activitatea de cercetare o desfășurau instituțiile extrauniversitare (academii, societăți savante) sau savanții liberi.

În epoca modernă modelul educativ al universităților medievale a fost abandonat. Scolastica a fost înlocuită de umanismul din filosofia și arta Renașterii. Treptat, universitatea modernă, devine o instituție de cercetare, alături de academie, asumându-și o misiune duală de educație și cercetare². Universitățile, inspirându-se din idealurile iluminismului, care-și propunea să combată ignoranța, prejudecățile, superstițiile prin răspândirea culturii, a „luminilor” în mase și prin aplicarea analizei raționale în toate domeniile experienței umane, încurajau dezvoltarea cunoașterii prin cercetare științifică originală. Astfel, Epoca Iluminismului a favorizat tranziția educației de la „conservarea și transmiterea cunoștințelor acceptate” la „descoperirea și avansarea noilor cunoștințe”.³

În secolul al XIX-lea vechile sisteme universitare au fost modificate radical. Universitățile se concentrează asupra științei, apar noi modele universitare: german și francez. Modelul german sau Humboldtian a fost conceput de lingvistul și omul politic Wilhelm von Humboldt (1767-1835), fondator al Universității din Berlin. Timp de un an (1809), deținând funcția de ministru al educației, a reușit să realizeze o reformă completă a sistemului educațional al Prusiei. Scopul a fost acela de a-i învăța pe elevi „să se conducă de legile fundamentale ale științei în toată gândirea lor”. Humboldt a conceput învățământul universitar ca o activitate de cercetare concentrată pe studenți. Studentul efectuează cercetări individual, iar profesorul supraveghează cercetarea sa și îl sprijină⁴.

¹ Christophe, Charle, Jacques, Verger, *Istoria universităților*. Iași: Institutul European, 2001, p. 29.
Ibidem.

² *Istoria universităților europene de cercetare* // https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_European_research_universities.

³ *Modele universitare europene în secolele XIX și XX*. În: *Istoria universităților europene de cercetare*. *Ibidem*.

Sistemul universitar german promova cercetări științifice profesionale, reglementate birocratic, efectuate în laboratoare bine echipate, în loc de tipul cercetărilor efectuate de cercetători particulari și individuali din Marea Britanie și Franța. Modelul francez al universității nu avea libertatea modelului german, implicând disciplină severă și control asupra curriculumului și altor aspecte ale universității.

Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, sistemul universitar francez este criticat public, atât de universități, cât și de autorități. Interesul de a dezvolta funcția de cercetare în interiorul universităților după modelul german și alte cauze au condiționat reforma universitară. Prima instituție care a reacționat la dezideratele timpului a fost Școala de Înalte Studii, fondată în anul 1868, care inițiază crearea de laboratoare și a modalității de a transmite cercetările științifice în seminarii specializate, renunțând la cursurile formale destinate marelui public⁵.

În Marea Britanie revoluția industrială și trecerea la modernitate a dus la apariția unor noi universități, cu accent pe știință. Locul bine meritat își găsește activitatea de cercetare mai ales la celebra universitate Cambridge, fondată în 1284. Aici, în 1871, a fost creat laboratorul Cavendish, în care s-a format o parte din elita științifică britanică⁶.

Modelul universitar german a avut un impact benefic asupra sistemelor universitare din alte țări. În SUA, Universitatea *Johns Hopkins* a fost prima care a adoptat modelul universitar german de cercetare, fiind urmată și de alte universități. Modelul german a fost folosit și la universitățile din Rusia, care angajau din Germania cadre, ce se dedicau științei⁷. Pe parcursul secolului al XIX-lea, modelul universitar german a fost stabilit în Europa, SUA, Japonia și în alte țări ale lumii. Astfel, spre deosebire de universitatea medievală, universitatea modernă a devenit un model de succes, fiind adoptată în toată lumea.

Către sfârșitul secolului al XIX-lea dispărea forma veche a progresului științific, promovat prin activitatea individuală a oamenilor de știință. Principalele realizări în domeniile fundamentale ale științei se concentrează în universități, care, pe lângă funcția lor de instituții de învățământ, obțin și funcția de organizare a cercetărilor științifice.

În secolul al XX-lea vechile modele universitare se aplică din ce în ce mai greu. În fața structurilor universitare apare problema păstrării legăturii între învățământul superior și cercetare. Știința, realizările tehnice militare și economice devin un obiectiv central al societăților contemporane. În consecință, atât responsabilii publici,

⁵ *Istoria universităților. Op. cit.*, p. 111.

⁶ *Ibidem*, p. 118.

⁷ *Istoria universităților europene de cercetare*// https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_European_research_universities.

cât și cercetătorii, tind spre obținerea autonomiei instituțiilor de cercetare⁸. Pe lângă aceasta, în anii interbelici, știința germană suferă anumite pierderi, ceea ce contribuie pe termen lung la destabilizarea modelului universitar german⁹.

Transformările social-economice, procesul de globalizare, internaționalizare și alte fenomene marcante ce se produc în lumea contemporană, au stimulat realizarea unor restructurări notorii în sistemul învățământului universitar. Apare necesitatea creării Spațiului European al învățământului superior, care să facă față provocărilor lumii globalizate.

Ideea „Spațiului European al învățământului superior”, apărută la mijlocul anilor '50 ai secolului trecut, a constituit un subiect de discuții aprinse la diferite foruri europene, timp de peste trei decenii. În Declarația de la Bonn, din anul 1961, șefii de Stat și de Guvern ai Republicii Federale Germania, Belgia, Franța, Italia își asumă decizia de a *lărgi spațiul* în domeniul de *instruire, cultură și cercetare*, unde vor fi asigurate întâlniri periodice ale miniștrilor de resort¹⁰. În anii 1971, 1974, 1976, 1984 au fost adoptate noi rezoluții și declarații referitor la problema respectivă, semnate de reprezentanții mai multor state europene.

Ideea construirii Spațiului European pentru învățământul superior s-a materializat în anul 1988, cu semnarea la Bologna, la 18 septembrie, a *Magna Charta Universitatum*, de către rectorii mai multor universități europene. În acest document sunt stipulate principiile fundamentale, obiectivele și mijloacele activității universităților în noile condiții istorice. Rectorii de la 430 de universități subsemnați, se angajau să încurajeze fiecare stat, precum și organizațiile supranaționale de profil, să-și modeleze politica în corespundere cu această Carta Magna.¹¹

La conferința miniștrilor din Europa, responsabili de învățământul superior, din Bergen (Norvegia, 19-20 mai 2005), unde au fost salutate noile țări participante la Procesul Bologna, inclusiv Republica Moldova, s-a precizat că învățământul universitar este situat la intersecția dintre cercetare, educație și inovare, ce reprezintă un element-cheie în competitivitatea europeană¹².

Reformele Bologna au scopul de a asigura activitatea instituțiilor de învățământ superior ca ele să-și atingă obiectivele: pregătirea studenților pentru viață în calitate de cetățeni ai unei societăți democratice; pregătirea studenților pentru carierile lor viitoare și dezvoltarea personală; crearea și menținerea unei baze axate pe cunoștințe vaste și avansate; stimularea cercetării și inovării¹³.

⁸ Istoria universităților. *Op. cit.*, p.148.

⁹ Ibidem, p.127.

¹⁰ A. Rurac, Construirea spațiului european pentru învățământul superior. În: *Revistă de științe socio-umane*. Chișinău, 2007, nr. 3(7), p. 6.

¹¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Magna_Charta_Universitatum.

¹² Obiective Bologna: Proces de implementare. Resp. ed. Mihail Grosu. Chișinău: S.n., 2008, p. 59.

¹³ Ibidem, p. 60.

În anii '90 ai secolului al XX-lea, în legătură cu tranziția societății de la un regim totalitar la un sistem politic democratic, în Republica Moldova au loc schimbări importante în sistemul educațional. În anul 1992 se efectuează o restructurare a sistemului învățământului superior. În baza instituțiilor de învățământ superior au fost înființate universități. Până atunci a existat numai o singură universitate, Universitatea de Stat din Chișinău, actualmente Universitatea de Stat din Moldova (USM).

Institutul Pedagogic de Stat „Ion Creangă” a fost reorganizat în Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”. Acest act a pus temelia unor modificări calitative, atât în conținutul procesului educațional, cât și în activitatea științifică. În anul 1993, pe lângă Universitate a fost instituită doctorantura, care a jucat un rol important în dezvoltarea cercetărilor științifice și pregătirea cadrelor de înaltă calificare pentru sistemul de învățământ¹⁴.

În anul 1997, în cadrul UPS „Ion Creangă” a fost creat Consiliul Științific Specializat pentru conferirea titlului de doctor în pedagogie, investit cu dreptul de a conferi titlul de doctor în pedagogie la specialitățile *Teoria și metodică instruirii și Teoria și metodică învățământului preșcolar*. Iar, un an mai târziu, în 1998, în cadrul universității a fost instituit Consiliul Științific Specializat pentru conferirea titlului de doctor în științe istorice la specialitatea *Istoriografie*¹⁵.

La diversificarea și aprofundarea investigațiilor științifice a contribuit în mod substanțial fondarea, la începutul anilor '90, a cinci laboratoare de cercetări științifice, finanțate de Ministerul Științei și al Învățământului: *Bazele tehnologiei și măiestriei pedagogice, Probleme de organizare și dirijare a școlii, Probleme actuale ale istoriei universale și naționale, Bazele psihologice ale formării inițiale și continue a cadrelor didactice de psihologie în învățământul universitar și Ecoeducație*.

De asemenea, în anii '90 ai secolului al XX-lea, au avut loc restructurări care au stimulat nu numai activitatea de investigație științifică a corpului profesoral-didactic, ci și a studenților. În acest context e necesar de menționat, în special, introducerea obligatorie, din anul 1997, în conformitate cu *Legea Învățământului*, a susținerii tezelor de licență¹⁶. Astfel, educația universitară se armonizează benefic cu cercetarea științifică.

Însă trecerea de la ideologia și metodele totalitare la valorile general-umane și democratice era dificilă și anevoioasă. Politica de stat în sfera cercetării universitare suportă unele modificări nefavorabile mediului universitar.

La 29 iulie 1999, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat *Legea privind politica de stat în sfera cercetare-dezvoltare*. Academia de Științe a Moldovei este

¹⁴ Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău (1940-2000). Chișinău, 2000, p. 153.

¹⁵ Ibidem, p. 154.

¹⁶ Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău. *Op. cit.*, p. 188.

declarată responsabilă de formarea concepțiilor și de impulsionearea activităților conceptuale vizând dezvoltarea sferei cercetare-dezvoltare, participă la realizarea acestor concepții și contribuie la soluționarea problemelor social-economice. Iar, prin articolul 12, *Subiecții cercetării-dezvoltării din învățământul superior*, se stipula că „în instituțiile de învățământ superior se pot desfășura activități de cercetare-dezvoltare: în mod individual, în cadrul unor grupuri de creație, la catedre, în laboratoare, centre sau instituții subordonate sau afiliate lor, care, în calitate de subiecți ai cercetării-dezvoltării, participă la promovarea politicii de stat în această sferă”¹⁷. Mai mult decât atât, la 27 iulie 2000 a fost adoptată *Legea cu privire la Academia de Științe a Moldovei*. Prin această lege se specifica faptul că Academia de Științe a Moldovei „este o instituție de stat, cel mai înalt for științific din țară, are calitate de persoană juridică, statut autonom și funcționează pe principii de autoadministrare”¹⁸.

În mediul universitar se considera, pe bună dreptate, că prin acest document se minimaliza evident rolul investigațiilor științifice din instituțiile de învățământ superior¹⁹.

Această situație s-a complicat și mai mult începând cu anul 2004, când a fost adoptat *Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova* (cele două legi fiind abrogate)²⁰. În conformitate cu articolul 71 *Locul Academiei de Științe în domeniile cercetării și inovării*, Academia devenea „unica instituție publică de interes național în domeniile cercetării și inovării, coordonator plenipotențiar al activității științifice și de inovare, cel mai înalt for științific al țării”. Universităților le revenea doar rolul de „membri de profil” ai Academiei.

Astfel, Ministerul Educației, de facto, nu mai este în nici un fel implicat în promovarea politicii de stat în domeniul științei și inovării și nu gestionează instrumentele pentru dezvoltarea cercetării științifice universitare²¹.

Promovarea noii politici de stat în sfera cercetare - dezvoltare se explică în special, prin faptul că în Republica Moldova cercetarea științifică universitară nu avea amploarea și experiența celei din țările Europei Occidentale. De aceea, coordonarea cercetării științifice i-a revenit Academiei de Științe.

Începând cu anul 2001 universitățile obțineau, prin concurs, proiecte instituționale. La UPS „Ion Creangă”, în locul laboratoarelor științifice au fost create grupuri de cercetare, care efectuau investigații științifice în cadrul a șapte proiecte instituționale finanțate de AȘM. Numărul statelor de funcții s-a redus aproape de

¹⁷ Monitorul Oficial nr. 124-125 din 11.11.1999.

¹⁸ Monitorul Oficial nr. 141-143 din 09.11.2000.

¹⁹ Ion, Eremia (coordonator), *Istoria Universității de Stat din Moldova*. Chișinău: CEP al USM, 2016, p. 529.

²⁰ Monitorul Oficial nr.125-129 din 30.07.2004.

²¹ Evaluarea capacității de cercetare a instituțiilor de învățământ superior din Republica Moldova. Coordonatori: Cace, S., Sali, N. Chișinău: Fundația Soros, 2013, p.11.

două ori. Activitatea de cercetare în cadrul temelor instituționale era finanțată de la bugetul de stat doar la articolul salarizare. Din cauza finanțării reduse apăreau mari probleme privitor la editarea lucrărilor științifice, organizarea și desfășurarea manifestărilor științifice naționale și internaționale, a deplasărilor științifice în centrele universitare și de cercetare din străinătate.

În anul 2005, odată cu aderarea Republicii Moldova la Procesul de la Bologna, se începe o nouă perioadă în istoria învățământului universitar, perioada de integrare a sistemului național de instruire universitară în spațiul european al învățământului superior²². Structura învățământului superior universitar a fost modificată prin introducerea studiilor superioare în trei cicluri – licență, masterat și doctorat. Respectiv, a fost restructurat și sistemul de pregătire a cadrelor prin Masterat, Doctorat și Postdoctorat. Implementarea reformelor trebuia să creeze condițiile necesare pentru respectarea unuia din principiile fundamentale ale Cartei Universităților – inseparabilitatea educației și cercetării în universități (Magna Charta Universitatum, Bologna, 1998). În universități se aplică noi forme de optimizare a conexiunii între cercetarea științifică și activitatea didactică. Însă condițiile precare în care evolua știința universitară nu corespundeau dezideratelor timpului.

Astfel, problema cercetării în școala superioară a devenit subiect de discuții aprinse în mediul academic. Savanții universitari își manifestau riguros dezacordul în legătură cu situația nesatisfăcătoare a cercetării universitare, expunând nu numai observații critice, dar și programe concrete de redresare a situației. La ședința Senatului USM din 25 aprilie 2006, profesorul universitar Vladimir Guțu și-a exprimat opinia privitor la managementul științei în Republica Moldova, considerându-l „conceptual greșit”, „fiindcă știința nu poate fi dirijată dintr-o singură sursă”²³. Această părere a fost susținută și de unii manageri ai științei universitare, care considerau că: „Academia de Științe nu poate fi și executorul cercetării, și finanțatorul cercetării, și cel care distribuie finanțarea pentru cercetare. Universitățile trebuie să fie finanțate separat pentru cercetarea științifică și nu de către Academia de Științe”²⁴.

Rectorul Universității de Stat din Moldova, profesorul universitar Gh. Ciocanu, la ședința Senatului USM din 25 martie 2008, referindu-se la *Misiunea și valorile cercetării universitare*, a enunțat „necesitatea elaborării, în regim de urgență, a metodologiilor și mecanismelor de restabilire a echilibrului și armoniei dintre evoluția învățământului superior și a cercetării științifice”²⁵.

²² Ion, Eremia (coordonator), *Istoria Universității de Stat din Moldova*, Chișinău: CEP al USM, 2016, p. 445.

²³ *Ibidem*, p. 545.

²⁴ Evaluarea capacității de cercetare a instituțiilor de învățământ superior din Republica Moldova. Coordonatori: Căce, S., Sali, N. Chișinău: Fundația Soros, 2013, p. 46.

²⁵ *Istoria Universității de Stat din Moldova. Op. cit.*, p. 549.

Despre situația nefavorabilă în care a nimerit cercetarea universitară din Republica Moldova se avertiza în Declarația Consiliului Rectorilor din 21 mai 2010. În declarație se menționează că „mecanismul existent de finanțare a cercetării științifice a condus la crearea unui dezechilibru major în finanțarea instituțiilor abilitate cu cercetarea științifică, care s-a soldat cu degradarea vădită a cercetării universitare și consecințe negative pentru întreg sistemul educațional universitar”²⁶.

Autorii lucrării „Sistemul de învățământ superior din Republica Moldova în contextul Procesului Bologna: 2005-2011” considerau că „Academia de Științe împiedică procesul de reformare a sistemului universitar, deoarece preferă să mențină controlul asupra doctoratului și a cercetării universitare”²⁷. Printre principalele probleme ale autonomiei universitare în Republica Moldova, ei evidențiază: „dependența excesivă a instituțiilor de factorul politic, insuficiența procesului de finanțare a sistemului universitar și imposibilitatea desfășurării unei activități științifice serioase din cauza subordonării instituțiilor în fața Academiei de Științe”²⁸. Experții propuneau ca toate competențele legate de educație să aparțină Ministerului Educației. Programele de doctorat să fie incluse ca o a treia etapă a învățământului universitar și gestionate de către Ministerul Educației²⁹.

În rezultatul numeroaselor discuții polemice și interpretări controversate privitor la privilegiile Academiei de Științe în sfera știință și inovare, situația incertă a științei universitare și altor considerente, Guvernul Republicii Moldova primește hotărârea de a subordona educația și știința unui minister unic, care ar contribui la armonizarea educației și cercetării. La 30 august 2017, a fost promulgată Hotărârea *Cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Educației, Culturii și Cercetării*, organ central de specialitate al administrației publice care asigură realizarea politicii guvernamentale în domeniile de activitate, care îi sunt încredințate. Printre cele zece subdiviziuni de profil de elaborare a politicilor se consemnează: Direcția politici în domeniul învățământului superior și Direcția politici în domeniul cercetării și inovării³⁰.

În conformitate cu această restructurare, a fost modificat *Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova* din anul 2004. Articolele în care se specificau

²⁶ Ibidem, p. 555.

²⁷ C. Ciurea, V. Berbeca, S. Lipcean, M. Gurin, Sistemul de învățământ din Republica Moldova în contextul Procesului Bologna: 2005-2011. Chișinău: Fundația Soros, 2012, p. 84.

²⁸ Ibidem, p. 86.

²⁹ A. Popa, Cercetare, dezvoltare și inovare în Republica Moldova: probleme și opțiuni. Centrul analitic independent „Expert-Grup”. Chișinău: „Bons-Offices” SRL, 2011, p. 33.

³⁰ Monitorul Oficial nr. 322-328 din 01.09.2017.

atribuțiile speciale ale Academiei în sfera științei au fost abrogate sau publicate într-o redacție nouă³¹.

Toate aceste acțiuni au marcat începutul unei noi etape în dezvoltarea cercetării universitare, în transformarea universităților din Republica Moldova în adevărate centre științifice.

Bibliografie:

1. Charle, Ch., Verger, J., *Istoria universităților*. Iași: Institutul European, 2001.
2. Ciurea, C., Berbeca, V., Lipcean, S., Gurin, M., *Sistemul de învățământ din Republica Moldova în contextul Procesului Bologna: 2005-2011*. Chișinău: Fundația Soros, 2012.
3. Eremia, Ion (coordonator), *Istoria Universității de Stat din Moldova*. Chișinău: CEP al USM, 2016.
4. *Evaluarea capacității de cercetare a instituțiilor de învățământ superior din Republica Moldova*. Coordonatori: Cace, S., Sali, N. Chișinău: Fundația Soros, 2013.
5. *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 691 din 30.08.2017, cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Educației, Culturii și Cercetării*. În: Monitorul Oficial nr. 322-328 din 01.09.2017.
6. *Istoria universităților europene de cercetare* // https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_European_research_universities.
7. *Legea cu privire la Academia de Științe a Moldovei*. În: Monitorul Oficial nr. 141-143 din 9.11.2000.
8. *Legea privind politica de stat în sfera cercetare-dezvoltare*. În: Monitorul Oficial nr. 124-125 din 11.11.1999.
9. *Modele universitare europene în secolele XIX și XX*. În: *Istoria universităților europene de cercetare*. https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_European_research_universities.
10. Popa, A., *Cercetare, dezvoltare și inovare în Republica Moldova: probleme și opțiuni*. Centrul analitic independent „Expert-Grup”. Chișinău: „Bons-Offices” SRL, 2011.
11. *Obiective Bologna: proces de implementare*. Resp. ed. Mihail Grosu. Chișinău: S.n., 2008.
12. Rurac, A., *Construirea spațiului european pentru învățământ superior*. În: *Revista de științe socioumane*. Chișinău, 2007, nr. 3(7), pp. 5-10.
13. *Universitatea modernă* // https://ro.wikipedia.org/wiki/Universitate#Universitatea_Modernă.
14. *Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău (1940-2000)*. Chișinău, 2000.

³¹ Monitorul Oficial nr. 364-370 din 20.10.2017.